

Novinárska a publikačná činnosť Konštantína Čulena v medzivojnovom období

Jaroslav Durec

DUREC, Jaroslav. Journalistic Activities of Konštantín Čulen and his Works Published in Interwar Period. In *Historický zborník*, Vol. 34, 2024, No. 2, pp. 45-58

Abstract: The presented study deals with the personality of Konštantín Čulen in connection with his journalistic activities and works published. We are aware that this is an extremely complex and broad topic. Based on this, our goal is to outline those basic areas that Konštantín Čulen, as a gifted, professional journalist paid the most attention to. The personality and work of Konštantín Čulen have not yet been given the due attention that he would rightly deserve. In many ways, the work by Konštantín Čulen reflected the conditions of the time in which he lived and worked. Furthermore, as we elaborate our paper, we would like to emphasize that we also pay attention to the field of the history of journalism or the history of Slovak education and culture. From the beginning, Konštantín Čulen was immensely attracted to these specific areas of journalism. After all, it is his main works on the above-mentioned topics that bear witness to this.

Keywords: Interwar Period; Journalism; Slovak History; Magyarization; Slovak Education; Slovaks Abroad

Konštantína Čulena môžeme zaradiť medzi najplodnejších slovenských spisovateľov a publicistov medzivojnového obdobia. Narodil sa 26. februára 1904 v Brodskom ako prvorodený syn Štefana Čulena a Rozálie Čulenovej, rod. Guliškovej. V tom čase stále pretrvávala ešte legenda o Amerike ako krajine oplývajúcej mliekom a medom. Táto fantastická predstava zlákala tiež otca Štefana Čulena, ktorý hneď po krste malého Konštantína odišiel za prácou do Ameriky. Čoskoro na jeseň 1905 vycestovala do Ameriky aj matka Rozália s malým Konštantínom. Bola to v podstate prvá zahraničná cesta Konštantína Čulena do Ameriky. Tu v zahraničí sa narodili aj Konštantínovi mladší súrodenci – František a Štefan. Po piatich rokoch sa rodina vrátila naspäť do rodného Brodského, ale spory Konštantínovho národne uvedomelého otca s miestnymi žandármi, teda s uhorskou vládou mocou, spôsobili, že sa rozhodol opätovne odísť do Ameriky, kde sa zdržal niekoľko rokov.¹

Medzitým v jeseni 1910 začal Konštantín Čulen navštevovať miestnu ľudovú školu v Brodskom. Ľudové školstvo, nehovoriac o strednom školstve, bolo už v tom čase značne pomad'arčené. Z tohto obdobia sa zachovala udalosť, ktorá sa navonok možno bude zdať

¹ BARANOVIČ, Štefan. Život Konštantína Čulena. In BARANOVIČ, Štefan (ed.). *Konštantín Čulen (1904 Brodské – 1964 New York)*. Zborník vydaný na počesť nedožitých narodenín historika a novinára. Martin : Matica slovenská, 1995, s. 8-9.

banálna, ale na malého Konštantína to malo veľký dosah. Počas prvého dňa v škole učiteľ Karol Šimáček sa zoznamoval so žiakmi spôsobom, že koho meno vyslovil, mal sa po maďarsky ohlásiť „jelen“ (v slovenskom preklade znamená tu som). Konštantín to najskôr považoval za pokus o žart, keďže slovo jelen sa mu spájalo prirodzene so zvieratom. Preto, keď počul svoje meno v maďarčine (Čulen Szillárd), neozval sa, následkom čoho sa učiteľ naňho oboril. Konštantín bol z toho všetkého prestrašený a sklamaný. Ale napriek ťažkému začiatku sa z neho pomerne rýchlo stal dobre prosievajúci žiak a dokonca si u svojich spolužiakov získal patričný rešpekt. Vďaka iniciatíve Konštantínovho najobľúbenejšieho učiteľa Imricha Tomečka, ktorý prehovoril jeho rodičov, mohol ďalej študovať na gymnáziu v Skalici.²

Študentský život na skalickom gymnáziu sa uberal dvoma smermi. Na jednej strane bol bohatý na rôzne veselé príhody, ktoré patria k tradičnému študentskému životu a na druhej strane bol zhodou okolností očitým svedkom maďarského šovinizmu, ktorý neraz nepoznal hraníc. Spomenieme len jeden krátky incident zo študentského života Konštantína Čulena, ktorý sa odohral s gymnaziálnym profesorom maďarčiny a latinčiny, istým Schlosserom. Ten údajne prišiel za Konštantínom Čulenom a pýtal sa ho: „*Aká je tvoja materinská reč?*“ Konštantín na to odpovedal: „*Slovenská.*“ Profesor reagoval pobúrenie: „*Somár, veď hovoríš dobre maďarsky a materinskou rečou je tá, ktorou rozprávaš a nie tá, ktorou tvoja nevzdelaná matka hovorí. Nuž a ty vari nerozprávaš najradšej maďarsky?*“ Konštantín na to opätovne zareagoval: „*Nie, prosím, lebo ja hovorím zle po maďarsky a mojou materinskou rečou je slovenská. Pác zprava, zľava, až sa mi hlava zatočila.*“³ Spolužiakmi na skalickom gymnáziu mu boli národne uvedomelí priatelia Vlado Clementis a František Šubík – známy slovenský básnik Andrej Žarnov. Na skalickom gymnáziu ho zastihli prevratné udalosti roku 1918. Obnovené vyučovanie prebiehalo už s českými profesormi, pričom si zvlášť obľúbil profesora slovenčiny istého Filouša, ktorý zase obdivoval literárne vedomosti Konštantína Čulena. Práve pričinením tohto českého profesora dostal Čulen štipendium a posledné štyri roky svojich stredoškolských štúdií absolvoval na reálnom gymnáziu v Bratislave, kde roku 1924 úspešne maturoval.⁴

Po maturite 1. októbra 1924 spoločne s ostatnými regrútmi nastúpil Konštantín Čulen prezenčnú vojenskú službu. Pôvodne mal slúžiť v Bratislave, ale nakoniec bol preradený k telegrafnému práporu v Trnave. Následne odtiaľ ako maturant bol ďalej preradený do aspirantského kurzu v Kutnej Hore s tým úmyslom, že bude pokračovať v štúdiu na Vojenskej akadémii. Je to pomerne zaujímavé rozhodnutie, keďže ho to viac ťahalo k literatúre. V priebehu vojenskej služby sa udiali isté nepríjemné príhody, ktoré ho hlboko zasiahli. Na začiatku vojenskej služby počas skladania prisahy vernosti Československej republike sa v prednesenej reči veliteľa aspirantskej školy ani raz nevyskytlo slovo Slováč. V kasárenskej knižnici medzi stovkami kníh a časopisov bola len jedna slovenská kniha – *Reštavrácia* od Jána Kalinčiaka. Tiež sa tu opakovala

² VNUK, František. *Životopis Konštantína Čulena*. Cleveland, Ohio : Slovenský ústav, 1984, s. 17-19.

³ VNUK, František. *Životopis Konštantína Čulena*, s. 20-22.

⁴ BARANOVIČ, Štefan. *Život Konštantína Čulena*, s. 9.

stará história z čias gymnaziálneho štúdia v Uhorsku v tom smere, že vojaci museli po vyvolaní ich mena jednotne odpovedať slovom *zde*, ale Konštantín Čulen to odmietol a namiesto toho odpovedal po slovensky *tu*. Napokon pretrvávajúce šikanovanie zo strany českých veliteľov a počesťovanie slovenských vojakov priviedli Konštantína Čulena k rozhodnutiu odísť predčasne do civilu s negatívne poznačenými sympatiami k Čechom a vôbec k československým politickým stranám. Neskôr o tejto skúsenosti napísal: „*Po predčasne skončenej vojenskej kariére som už nebol ten istý mládenec, čo vchádzal do kasárni s ilúziami ako nadšenec a obdivovateľ Čechov, presvedčený, že oni sú naozaj naši bratia. Bolo to veľké vytriezvenie, ale to bol len počiatok čohosi nového a neznámeho.*“⁵

Po prepustení z vojenskej služby si Konštantín Čulen začal hľadať pracovné miesto. Spočiatku si myslel, že to pôjde všetko ľahko, pretože pochopiteľne slovenskej inteligencie ešte veľa nebolo a úradníkov, učiteľov a štátnych zamestnancov slovenského pôvodu a presvedčenia bolo potrebné dosadiť na uprázdnené miesta. V žiadostiach o zamestnanie Konštantín Čulen uviedol svoju kvalifikáciu, ochotu vykonávať akúkoľvek hodnotnú prácu, ktorá si vyžadovala vzdelanie s maturitou. Na päťdesiat tri žiadostí dostal zamietavú stereotypnú odpoveď: „*Vaši žiadosti nelze vyhověti...*“⁶ Tieto zamietavé odpovede boli pre Konštantína Čulena, ale aj pre jeho otca Štefana v novom štáte Čechov a Slovákov niečo nepochopiteľné. Napokon sa pričinením priateľky Vilmy Lehockej zamestnal u jej otca Emanuela Lehockého v Okresnej nemocenskej poisťovni v Bratislave s mesačným platom približne 500 Kč. Požíval úradný titul diurnista.⁷ Každodenná pracovná náplň Konštantína Čulena spočívala väčšinou v usporadúvaní dokumentov. Každé ráno dostal množstvo hárkov, ktoré následne podľa abecedy zoradil do priečinkov. Popoludní zase vyberal z priečinka iné dokumenty, ktoré tam predtým zatriedil jeho kolega, a robil kontrolu správneho zaradenia. Bola to pracovná činnosť vyžadujúca si len dobrú znalosť abecedy.⁸ Pod vplyvom predchádzajúcich nepravdivých životných skúseností pocítil Konštantín Čulen určité sympatie ku komunistickému hnutiu,⁹ ale zásluhou českého riaditeľa Kučeru rýchlo vytriezvel.

⁵ VNUK, František. *Životopis Konštantína Čulena*, s. 34.

⁶ VNUK, František. *Životopis Konštantína Čulena*, s. 35.

⁷ Pojmom diurnista sa v dobovom jazyku označoval pisár platený za deň. V tejto súvislosti o spoločenskom význame diurnistu v pracovnom živote Konštantína Čulena podáva pravdepodobne najlepšie svedectvo krátko pasáž z publikácie Františka Vnuka, kde opisuje situáciu krátko potom, ako Čulen prijal toto pracovné miesto: „Čulen opúšťal rozhovor v radostnej nálade. Konečne dostal prácu! Takého usmiateho ho postrehol starý priateľ Dr. Ferdiš Klinda: – Čo sa tak uškŕňaš, vari si našiel staré železko? – pýtal sa ho. – Nie staré železko, našiel som zamestnanie. – Aké? – V pondelok začnem pracovať v Nemocenskej poisťovni ako diurnista, hoci sa musím priznať, že neviem, čo ten diurnista je. – Nuž, kamarát drahý, nič veľkého to nie je. Keby si bol usilovnejšie študoval latinu, vedel by si, že „diurnus“ znamená „denný“ a že ťa najali ako nádenníka, alebo ako sa to v Bratislave hovorí, „napsámoša“. Je to zamestnanie bez akejkoľvek právnej istoty a nestálej budúcnosti. Prepustiť ťa môžu hocikedy.“ VNUK, František. *Životopis Konštantína Čulena*, s. 35.

⁸ VNUK, František. *Životopis Konštantína Čulena*, s. 37.

⁹ Na základe životopisu Konštantína Čulena v podaní autora Františka Vnuka sa dozvedáme, že komunistickú literatúru mu mal sprostredkovať jeho krajan Marek Čulen. Okrem toho ho pozýval na rozličné stretnutia, viedol s Konštantínom Čulenom dlhé rozhovory. Pod vplyvom tohto všetkého Konštantín Čulen v čase

Na tomto mieste je dôležité podotknúť, prečo sme takto začali, resp. opisom určitých životných etáp Konštantína Čulena. Na jednej strane sme v stručnosti priblížili život Konštantína Čulena v rámci jeho detstva a dospievania, ale na druhej strane, čo bolo i hlavným cieľom tohto úvodného vstupu, sme sa pokúsili určiť tie hlavné témy, ktoré boli predmetom Čulenovej neskoršej spisovateľskej a publicistickej činnosti – rodné prostredie Brodského, život Slovákov v Amerike, národné dejiny, maďarizácia a slovenské školstvo v Uhorsku, problematika používania materinského slovenského jazyka, prijímanie Slovákov do štátnych služieb. Inými slovami jeho životné skúsenosti, ktoré ním neraz hlboko otriasli a zostali natrvalo súčasťou jeho osobnosti, sa mu stali námetom nesmierne bohatej novinárskej a publikačnej činnosti. Otvorené rozprávanie o problémoch spoločnosti s perom v ruke sa prejavilo už na jeho prvom pracovisku, keď informoval verejnosť prostredníctvom kritického článku o pomeroch v poisťovni. Článok uverejnili v novinách *Slovák* a zapríčinil jeho prepustenie. Následne dva roky pracoval ako redaktor v *Slováku*. Potom krátky čas pôsobil v Ústrednej katolíckej kancelárii a po ženbe s Alžbetou, rod. Greciovou, roku 1927 sa zamestnal od roku 1928 ako úradník a tlačový referent Československých štátnych dráh. Tu pracoval až do roku 1937.¹⁰ Od roku 1927 začal spolupracovať s Maticou slovenskou v Martine a historickými štúdiami prispieval do *Slovenských pohľadov*.

Práve v tomto čase na konci 20. rokov začal Konštantín Čulen s veľkým úsilím študovať dostupnú historickú literatúru, bádať v archívnych prameňoch, aby si vytvoril koncept vlastnej historickej práce. Predmetom jeho záujmu sa stalo najmä obdobie druhej polovice 19. storočia. V roku 1927 zomrel otec Konštantína Čulena vo veku 52 rokov v Brodskom.¹¹ Približne v rovnakom čase, 24. októbra 1927, mal Konštantín Čulen prostredníctvom rádiového vysielania krátky 15-minútový výstup na tému: *Ako vzniklo nižšie katolícke gymnázium v Znieve*.¹² U Konštantína Čulena aj v dospelosti naďalej pretrvával obrovský záujem o čítanie a vôbec literatúru. To sa odzrkadlilo v niekoľkých smeroch: vytvorením si vlastnej domácej knižnice, kedy neraz väčšia časť peňazí išla na nákup kníh, recenzovaním vydaných publikácií a túžbou napísať vlastné plnohodnotné diela. Napr. v periodiku *Slovák* z 21. augusta 1929 nachádzame príspevok Konštantína Čulena o britskom historikovi a publicistovi Scotovi Viatorovi (vl. menom

politického dozrievania v rokoch 1921 – 1925 prejavoval o ideológiu komunizmu záujem: „ideológia rovnosti, spravodlivosti, ideológia tak bojovná, ako bola komunistická, mala aj pre mňa príťažlivosť“. Vedľa Mareka Čulena bol tu ešte Jozef Lipa. Spriatelil sa s Konštantínom Čulenom v časoch vojenskej služby v Trnave. Jozef Lipa bol oddaným komunistom z presvedčenia, veril v komunistické ideály doslova „telom i dušou“. Organizoval robotnícke štrajky a demonštrácie, napokon po prepustení z väzenia sa rozhodol, že utečie do Sovietskeho zväzu. Až neskôr s odstupom času prišla Konštantínovi Čulenovi správa od Jozefa Lipu zo Sovietskeho zväzu s tým, že v liste podľa vopred dohovoreného hesla bolo vyjadrené, že nenašiel tam nič zo svojich komunistických ideálov. Zaiste aj táto odpoveď vzdialila Konštantína Čulena od komunizmu. Bližšie pozri VNUK, František. *Životopis Konštantína Čulena*, s. 37-38.

¹⁰ Konštantín Čulen. *Životopis autora* [online]. Dostupné na internete: <<https://www.litcentrum.sk/autor/konstantin-culen/zivotopis-autora>> [cit. 23. 08. 2024].

¹¹ Denné zvesti. In *Slovák*, roč. 9, 1927, č. 238, s. 5.

¹² Radio. In *Slovák*, roč. 9, 1927, č. 238, s. 9.

Robert Wiliam Seton-Watson) a jeho známej knihe *Národnostná otázka v Uhorsku*, ku ktorej Konštantín Čulen uviedol: „*Kniha výnimočnej historickej ceny. Vyjdením tejto knihy sa začína slovenský problém dostávať pred fórum európskej verejnosti. Táto kniha je tak dôkladným historickým dielom o slovenskom národe, aké doteraz ešte nebolo napísané.*“¹³ Konštantín Čulen prechovával silné sympatie k zásluhám Scota Viatora, ktorý sa zaoberal národnostnou otázkou a vôbec celkovo pomermi v Rakúsko-Uhorsku, teda v krajine, o ktorej sa všeobecne usudzovalo, že sa verne pridŕža ideálu slobody. Konštantína Čulena okrem iného fascinovalo na Scotovi Viatorovi najmä to, ako dokázal dovtedy rozpracované veci odložiť bokom a s akým silným duševným zápalom sa pustil do štúdia podstaty „uhorskej slobodomyselnosti“. V tomto smere ho úzko zaujímala téma slovenských národnostných pomerov v Uhorsku. Na Scotovi Viatorovi možno Konštantín Čulen najviac oceňoval, že odmietal hneď uveriť napríklad rečiam Antona Štefánka o nerovnoprávnom postavení Slovákov v Uhorsku, pretože chcel mať všetko podložené hodnovernými dôkazmi. Napokon z toho všetkého zozbieraného materiálu vznikla publikácia *Národnostná otázka v Uhorsku*, ktorou informoval svetovú verejnosť o skutočných pomeroch v Uhorsku a naštrbil tak predstavu o „slobode“ v Uhorsku. Následkom toho zaplavilo zahraničnú tlač množstvo brožúr a časopiseckých článkov, pričom maďarská tlač nebola schopná tomuto náporu odolať. Vďaka dielu Scota Viatora si Konštantín Čulen na jednej strane uvedomil obrovskú silu žurnalistiky a publicistiky a na druhej strane prebral niektoré zásady metód práce Scota Viatora. Popri tomto všetkom, čo sme doteraz povedali, si dovoľíme predpokladať, že Čulena dielo Scota Viatora – *Národnostná otázka v Uhorsku* – do značnej miery podnietilo venovať sa témam, ktoré sa dotýkali druhej polovice 19. storočia a možno aj tým oblastiam, ktoré sa sústreďovali na život Slovákov v zahraničí.¹⁴

Všeobecne sa udáva, že prvú svoju väčšiu štúdiu o zvolenskom podžupanovi Bélovi Grünwaldovi uverejnil roku 1930 v *Slovenských pohľadoch*. Táto štúdia, nesúca názov *Béla Grünwald a Slováci*, sa zaoberala zlomovými udalosťami roku 1874, kedy boli zatvorené slovenské gymnáziá. Usiloval sa zmapovať spoločensko-politickú atmosféru, poznačenú maďarským šovinizmom a konfrontáciou medzi slovenskými národovcami a ich odporcami.¹⁵ Preto sa môže aj na prvý pohľad zdať, že Konštantín Čulen chcel použiť osobnosť Grünwalda ako sondu do preniknutia maďarizačného úsilia.¹⁶ Vo svojej novinárskej a publikačnej činnosti nevenoval pozornosť len samotnému Bélovi

¹³ ČULEN, Konštantín. Scotus Viator (1879 – 1929). In *Slovák*, roč. 11, 1929, č. 188, s. 2.

¹⁴ ČULEN, Konštantín. Scotus Viator I. Výročie príchodu Scotus Viatora na Slovensko. In *Slovenské pohľady*, roč. 53, 1937, č. 5, s. 264-269.

¹⁵ ČULEN, Konštantín. BÉLA GRÜN WALD A SLOVÁCI. In *Slovenské pohľady*, roč. 46, 1930, č. 9, s. 616- 621.

¹⁶ Maďarizačné snahy Béla Grünwalda predstavil Konštantín Čulen v rádiovom vysielaní 6. marca 1930 v čase o 17:45 hod. v rámci témy *Grünwaldova činnosť po zatvorení slovenských gymnázií*. In *Slovák*, roč. 12, 1930, č. 54, s. 7. Redaktor denníka *Slovák* okrem iného v článku *Slováci netiahu ani k Pešti ani k Prahe* upriamil pozornosť aj na úvahu Konštantína Čulena, ktorú uverejnil v 1. čísle III. ročníka periodika *Kultúra*, kde poznamenal, že za chyby vládncích politikov a odrodilcov nesmie byť všeobecne obviňovaný maďarský národ. Bližšie k obsahu článku pozri *Slováci netiahu ani k Pešti ani k Prahe*. Nie z nenávisťi voči Čechom

Grünwaldovi. Pre Čulena to bol jednoznačne prototyp odrodilca, zradcu slovenského národa. Preto si popri ňom všimal aj rôzne aktivity z hľadiska kontextualizácie, ktoré sa uskutočňovali v jeho okolí a na ktoré mohol bezprostredne vplývať, resp. boli rovnako nástrojom v rukách maďarizácie. Konštantín Čulen dokonca na tieto javy používal všeobecné označenie – grünwaldizmus. V rubrike Kultúrna kronika denníku Slovák sa dozvedáme, že v prvom čísle tretieho ročníka periodika Kultúra¹⁷ v rubrike Dejiny rozoberal Konštantín Čulen časopis Svornosť, čím mal priniesť k novému pohľadu na problematiku „grünwaldizmu“.¹⁸ V článku „Svornosť“ (*k histórii grünwaldizmu z roku 1873 a 1874*) spracoval časť zo slovenských dejín, ktorá pojednávala o maďarizácii a jej dôsledkoch na každodenný život Slovákov. Konštantín Čulen zásadne odsudzoval likvidáciu národného povedomia Slovákov. Je dôležité upozorniť na skutočnosť, že ho veľmi priťahovala žurnalistika, nielen tá, ktorá sa rozvíjala už v časoch po vzniku Československej republiky, ale aj tá z predchádzajúcich období, teda z čias Uhorska, resp. dejiny slovenskej žurnalistiky. V uvedenom smere sa pohyboval aj článok o Svornosti. Konštantín Čulen sleduje činnosť maďarizátorov a národných buditeľov, konfrontáciu vládnych (uhorských) a národných (slovenských) periodík vrátane ich vydávania, podpory spoločnosti a ideového poslania. Konštantín Čulen považoval dennú tlač za veľmi účinnú zbraň pri presadzovaní „žiaducich postojov verejnej mienky“, čo nakoniec vyjadril aj charakteristikou hlavného poslanca pomaďarčenej slovenskej žurnalistiky: „*Hlavný cieľ týchto časopisov bolo dokázať, že všetka slovenská tlač sa nestotožňuje s písaním ‚Národných novín‘ a ‚Národného Hlásnika‘, ale že sú slovenské časopisy a vtedy i slovenskí ľudia, ktorí nesúhlasia s národnou stranou. Išlo im o to, aby takýmto spôsobom vytvorili umelú slovenskú opozíciu, novú slovenskú politickú frakciu, ktorá by v mene Slovákov dávala súhlas maďarskej národnostnej politike, inými slovami, ktorá by schvaľovala násilnú maďarizáciu slovenského národa.*“¹⁹ Maďarizácia v slovenskom kontexte bola pre Konštantína Čulena tak špecifickou témou bádania, že ju spracúval v rôznych smeroch. Z pohľadu stúpencov maďarizácie, ale aj z pohľadu slovenských národovcov, ktorí boli neraz s ňou konfrontovaní. Vidno to napríklad na článku Ján Palárik (*k otázke jeho*

bránime Slovensko – Vláda má možnosť vybiť Maďarom zbraň z rúk spravodlivým riešením slovenských otázok. In *Slovák*, roč. 13, 1931, č. 56, s. 4.

¹⁷ Periodikum *Kultúra: časopis slovenskej inteligencie* vydával a administroval Spolok svätého Vojtecha od roku 1926. Konštantín Čulen často prispieval svojimi článkami do tohto časopisu, najmä v prvej polovici 30. rokov 20. storočia. Časopis *Kultúra* stál na kresťanských a národných princípoch s dôrazom na ťažiskové kultúrne a sociálne otázky danej doby v duchu katolíckej viery. Napokon tento hlavný ideový cieľ zrodu časopisu uverejnila samotná redakcia v úvodníku hneď vo svojom prvom čísle: „Prichodíme novým časopisom v dobe, keď naša slovenská verejnosť až príliš je zaplavená novinami nielen efemernej hodnoty, ale týždenníkmi, mesačníkmi rôzneho cieľu a smeru. Nárokujeme si preň život a rázový ideový smer. Kým účel iných novín je plastické líčenie nášho vnútropolitického, spoločensky nespokojného života, naša revue poukáže na theoretické ponímanie s času na čas sa vynorujúcich najpálčivejších kultúrnych a sociálnych otázok dnešného života.“ Na cestu. In *Kultúra*, roč. 1, 1926, č. 1, s. 1.

¹⁸ Kultúrna kronika: vyšlo prvé číslo „Kultúry“. In *Slovák*, roč. 13, 1931, č. 23, s. 7.

¹⁹ ČULEN, Konštantín. „SVORNOST“ (K HISTÓRII GRÜN WALDIZMU Z ROKU 1873 A 1874). In *Kultúra: časopis Literárno-vedeckého odboru Spolku Svätého Vojtecha*, roč. 3, 1931, č. 1, s. 27-29.

hungarizmu) a jeho dokončeniu *Konflikt J. Palárika s prímasom Scítovským*. Obe časti článku boli uverejnené v periodiku *Kultúra*. V článkoch sa Konštantín Čulen pokúšal zdôrazniť, v čom mala spočívať údajná Palárikova maďarizácia, resp. hungarizmus. V podstate išlo o Palárikovo stanovisko k spisovnej slovenčine. Z hľadiska obsahovej stránky článkov je na prvý pohľad vidno, že jeho zámerom bolo podať históriu vývoja slovenskej žurnalistiky s dôrazom na osudy novín *Cyrill a Method*. Konštantín Čulen chcel na tomto mieste poukázať, s akými rôznymi ťažkosťami vznikali slovenské noviny, aké mali redakčné ťažkosti a ako boli rozlične prijímané predstavenými, inteligenciou i bežnými ľuďmi.²⁰

Osobitne venoval pozornosť priebehu zatvorenia slovenských patronátnych gymnázií a Matice slovenskej: „*Pominul rok 1874 a s ním zanikli i tri slovenské gymnáziá, pominul i rok 1875 a s ním zanikla i Matica slovenská.*“²¹ V tejto súvislosti nám nedá nepovšimnúť si, že uvedená štúdia Béla Grünwald a Slováci bola akoby úvodným vstupom do problematiky, ktorú o dva roky neskôr rozšíril do podoby prvej svojej knihy *Roky slovenských nádejí a sklamaní*, v ktorej priblížil osudy dvoch slovenských katolíckych gymnázií v Banskej Bystrici²² a v Kláštore pod Znievom. V úvodnom slove predmetnej publikácie sa Konštantín Čulen priznal k svojmu veľkému záujmu o obdobie slovenských dejín druhej polovice 19. storočia: „*Obdobie, v ktorom vznikali a zanikali slovenské gymnáziá, je jedno z najzaujímavejších v slovenskej histórii. Zaujímavé je politickým zafarbením, kultúrnym snažením, ale i sociálnou prácou.*“²³ A na inom mieste zase uviedol: „*Táto kniha nech je vďačnou rozpomienkou na tých slovenských vlastencov, ktorí v minulom storočí priniesli toľkú obeť na oltár národa a nech je zároveň poučením pre dnešnú generáciu. Želal by som si, aby sa táto kniha dostala v prvom rade do rúk slovenských študentov. Nech vidia, jak ťažký bol ten slovenský život a nech sa soznámia s prvou, slovenskou, študentskou tradíciou.*“²⁴ V týchto Čulenových slovách sa v mnohom ukrývali námety jeho predchádzajúcej i ďalšej publicistickej činnosti.

Konštantínovi Čulenovi ako žurnalistovi obzvlášť záležalo na mladej slovenskej generácii. Približne rok pred vydaním Čulenevej prvej knihy *Roky slovenských nádejí a sklamaní* sa venoval úvahám o slovenskej mládeži, ktorá bola kritizovaná pre ich tzv. sympatie k materializmu. Konštantín Čulen rozpoznal v údajnom „materializme mladých“ niekoľko príčin. V prvom rade poukázal na to, že mladá slovenská generácia nemala dostatok vzorov, čo bolo v neposlednom rade dôsledkom zápasu elít v ich

²⁰ Bližšie pozri ČULEN, Konštantín. Ján Palárik (k otázke jeho hungarizmu). In *Kultúra*, roč. 3, 1931, č. 7-8, s. 537-546; ČULEN, Konštantín. Konflikt J. Palárika s prímasom Scítovským. In *Kultúra*, roč. 3, 1931, č. 9, s. 643-651.

²¹ ČULEN, Konštantín. BÉLA GRÜN WALD A SLOVÁCI, s. 621.

²² Pôsobenie českých vyučujúcich na banskobystričkom gymnáziu predstavil v prednáške Českí profesori v Banskej Bystrici v rokoch 1853 – 61, ktorá bola prostredníctvom rádia odvysielaná 14. júla 1930 v čase 19:00 – 19:30. Radio. In *Slovák*, roč. 12, 1930, č. 157, s. 10.

²³ ČULEN, Konštantín. *Roky slovenských nádejí a sklamaní 1848 – 1875*. Bratislava : Ústredie slovenského katolíckeho študentstva, 1932, s. 11.

²⁴ ČULEN, Konštantín. *Roky slovenských nádejí a sklamaní 1848 – 1875*, s. 11-12.

vzájomnom politickom súboji v medzivojnovnej Československej republike. V dôsledku toho mladí ľudia cítili odpor k spoločnosti, ktorá bola ich slovami „prepolitizovaná“: „*Starí nás sklamali. Prepolitizovali celý náš život. Spolitizovali vedu, umenie, vieru, rodinu, školu, úrady a všetko-všetko. Ale keby len prepolitizovali! Topíme sa v politickom bahne, ktoré nám naši starí narobili. Niet u nás osobnosti, na ktorú by sa nenalepilo blata zo slovenskej politickej kaluže. Nemáme mien, ktoré by nás zelektrizovaly. Boli starí, ctíli sme ich čo pojmy, ale dnes ich niet.*“ Konštantín Čulen mohol pozorovať, že mládež postupne strácala vzory hodné nasledovania, chýbali jej ideály, ciele do budúcnosti. Možno aj to bolo jedným z dôvodov, prečo na druhej strane staršia generácia kritizovala zase tú mladšiu, že sa zaoberá príliš len vlastnými existenčnými záujmami a nemá potom čas ani chuť venovať sa abstraktným veciam. Na základe toho zastávame názor, že práve tento akýsi spoločenský nesúlad medzi staršou a mladou generáciou podnietil Konštantína Čulena, aby napísal publikáciu Roky slovenských nádejí a sklamaní, aby ňou poukázal na zložitost' slovenského študentského života v minulých časoch vrátane činnosti slovenských profesorov a študentov, a tak dodal mládeži potrebnú inšpiráciu.²⁵

Kniha Roky slovenských nádejí a sklamaní si získala veľký obdiv v širšej verejnosti i u odborníkov a vedeckých pracovníkov. To viedlo k tomu, že v slovenských periodikách vyšlo niekoľko recenzií, ktoré hodnotili toto dielo i samotného autora: „*Mladý publicistický a vedecký pracovník Konštantín Čulen, zriedkavou usilovnosťou a horlivosťou pustil sa do štúdia našich dejín ako samouk, bez vyššej školskej odbornej prípravy a za pár rokov vykonal pekný kus záslužnej práce. Svoj vedecký záujem sústreďuje na šesťdesiate a sedemdesiate roky minulého storočia a všímá si hlavne osudov nášho školstva.*“²⁶ Podľa informácií neznámeho autora recenzie uverejnenej v Slovenských pohľadoch Konštantín Čulen po niekoľkých rozsahovo menších príspevkoch a rozhlasovaných prednáškach konečne pristúpil ku komplexnejšiemu spracovaniu témy banskobystričského a znievskeho gymnázia. Ako uvádza tento neznámy recenzent (R – r.): „*Hlavnou úlohou jeho práce bolo podať prehľadný a vyčerpávajúci obraz pomerov, účinkovania, zásluh a osudov dvoch našich gymnázií, a to tak, aby jeho knihu mohlo čítať a dôkladne porozumieť i širšie čitateľstvo.*“²⁷ Z toho vychádzajúc, Konštantín Čulen sa už pri prvom svojom väčšom diele ukázal ako autor, ktorý síce chce podať verný obraz synteticky spracovanej témy, ale nie len úzko vedeckým štýlom písania, pretože mu ako rodenému žurnalistovi záležalo na tom, aby národné dejiny do istej miery popularizoval a zrozumiteľným jazykom ich priblížil tiež širokej – laickej verejnosti. Medzi zvlášť dôležité časti Čulenej knihy Roky slovenských nádejí a sklamaní boli považované tie kapitoly, kde spracoval osudy a pôsobenie slovenských gymnaziálnych profesorov, pričom ich považoval za mravný a národný príklad z hľadiska výchovno-vzdelávacej práce.²⁸ Podľa inej recenzie publikovanej v periodiku Kultúra si vydanie Čulenej knihy

²⁵ ČULEN, Konštantín. Materializmus mladých: námet k ankete. In *Kultúra*, roč. 3, 1931, č. 2, s. 83-85.

²⁶ KNIHY A ČASOPISY. Konštantín Čulen: Roky slovenských nádejí a sklamaní. In *Slovenské pohľady*, roč. 48, 1932, č. 7-8, s. 520.

²⁷ KNIHY A ČASOPISY. Konštantín Čulen: Roky slovenských nádejí a sklamaní, s. 520.

²⁸ KNIHY A ČASOPISY. Konštantín Čulen: Roky slovenských nádejí a sklamaní, 520-521.

Roky slovenských nádejí a sklamaní vyžadovali aktuálne podmienky doby, keď si sám autor recenzie sťažoval, že slovenská mládež (absolventi stredných škôl) počiatkom 30. rokov 20. storočia nejavila príliš veľký záujem o národnú kultúru a minulosť, pričom už nebolo u nej ani viac-menej možné sledovať nacionálny zápal, ktorým sa vyznačovala staršia generácia v časoch Rakúsko-Uhorska. Aj na základe toho Čulenovo venovanie diela slovenskej mládeži bolo opodstatnené, keď len zoberieme do úvahy slová ďalšieho recenzenta: „*Autor venuje v úvode svoje dielo celkom správne predovšetkým slovenskej študujúcej mládeži, ktorá poučenia o národnej minulosti potrebuje nielen k prehĺbeniu a rozširovaniu svojich vedomostí o slovenských dejinách, ale v nie menšej miere aj k vypestovaniu a upevneniu svojho nacionálneho charakteru.*“²⁹ Na druhej strane Čulenova kniha mala isté nedostatky, zakladajúce sa na neúplnom chronologickom spracovaní v tom zmysle, že nie všetky v diele opisované udalosti boli uvedené s patričným dátumom či aspoň rokom. V diele sa nachádzali tiež menšie nepresnosti alebo neboli dostatočne spracované niektoré vedľajšie udalosti (napr. Spišská petícia, nedostatočné vysvetlenie o nakladaní s majetkom znievského gymnázia po jeho zatvorení a pod.). Napriek istým nedostatkom išlo o mimoriadne cennú publikáciu.³⁰

Dielo vydalo Ústredie slovenského katolíckeho študentstva v Bratislave a Matica slovenská ju odmenila svojou cenou. Okrem toho Krajinský výbor udelil na svojej schôdzi 25. apríla 1933 päť výročných cien Slovenskej krajiny po 5 000 československých korún za vynikajúce literárne diela. Popri Konštantínovi Čulenovi boli odmenení Milo Urban, Jozef Cíger-Hronský, Mikuláš Galanda a Janko Jesenský. Krajinský prezident Jozef Országh k odovzdávaniu cien dodal isté povzbudenie: „*Táto cena nech vám je nielen vyznamenaním vašej doterajšej literárnej tvorby, ale aj povzbudením k ďalšej činnosti.*“³¹ Skutočne, Konštantín Čulen ešte v tom istom roku 1933 vydal ďalšiu publikáciu o skalickom rodákovi Jánovi Mallom-Dusarovovi a krajanovi Martinovi Čulenovi pod názvom *Novinár a pedagóg: životopisné črty zo života Dr. Jána Mallého a Martina Čulena*, ktorá vyšla tlačou kníhtlačiarne Spolku sv. Vojtecha v Trnave. Charakteristickým znakom pre jeho historické práce bola najmä ich historická kontinuita, kým v prvej práci poukázal na spojitosť katolíckeho gymnázia v Banskej Bystrici a v Kláštore pod Znievom, tak potom v druhej zmienenej práci na súvislosť novinárskej a pedagogickej činnosti, čo podobne v úvodnom slove vyjadril: „*Nie je náhoda, že spojujem tieto dva životopisy v jeden celok. Čo je novinár? Pokračovateľ v práci pedagóga. Pedagóg vplýva na mládež, formuje jej dušu a svetový názor; novinár len pokračuje v tejto práci vo zväčšených rozmeroch. Pravda, to tam, kde národ mať školy i noviny. U nás to bolo ináč. Noviny a novinári*

²⁹ ČULEN, Konštantín. Roky slovenských nádejí a sklamaní. In *Kultúra: časopis Literárno-vedeckého odboru Spolku Sv. Vojtecha*, roč. 4, 1932, č. 9, s. 683-684.

³⁰ ČULEN, Konštantín. Roky slovenských nádejí a sklamaní, s. 684-685.

³¹ Krajinské literárne ceny udelené. Päť slovenských umelcov po prvý raz je poctené Slovenskou krajinou odmenou – Najkrajšia úcta Štefánikovej pamiatke. In *Slovák*, roč. 15, 1933, č. 101, s. 3.

*zastupovali všetko, čo inde robili školy a vzdelávacie ústavy.*³² Konštantín Čulen prisudzoval žurnalistike značný výchovno-vzdelávací potenciál.

V recenzii k jeho druhému knižnému dielu sa uvádzala ako určitá kritika, že hlavná pozornosť sa sústreďovala na Jána Mallého a naopak menšia časť sa zaoberala Martinom Čulenom. Ako vysvetlenie bolo uvedené, že k osobnosti Jána Mallého mal autor k dispozícii viac prameňov v podobe rukopisných článkov. Zásluhou správcu Spolku svätého Vojtecha Jána Pöstényiho získal Konštantín Čulen prístup k bohatej súkromnej korešpondencii Jána Mallého a k inému archívnemu materiálu, ktorý nebol ešte dovtedy spracovaný. Dokonca sa uvádzalo, že išlo o akúsi rehabilitáciu Jána Mallého z hľadiska jeho príklonu k Novej škole slovenskej. Preto sa tiež možno viacerí domnievali, že práca o Jánovi Mallom mala slúžiť ako podklad pre ďalšie obsirnejšie Čulenovo dielo o dejinách Novej školy slovenskej.³³ Jánovi Mallému-Dusarovi venoval Konštantín Čulen aj rozsahovo kratšie štúdie, ktoré uverejňoval v slovenských periodikách. V jednej z nich, ktorú nazval *Pokus o slovenskú politickú aktivitu z roku 1869*, sa pokúsil vykresliť obraz činnosti Jána Mallého-Dusarova na konci 60. rokov 19. storočia, keď po smrti Štefana Moysesova činnosť a vôbec existencia Matice slovenskej zostala ohrozená. Okrem toho, čo sme uviedli, je dôležité podotknúť, že Konštantín Čulen prostredníctvom úryvku zo životopisu Jána Mallého-Dusarova nielen sledoval celkovú politicko-spoločenskú situáciu, ale opätovne si vytýčil dva body. Chcel predstaviť čitateľom Novú školu slovenskú v konfrontácii či v porovnávaní stanovísk na slovenskú problematiku v súvislosti s názormi predstaviteľov Starej školy slovenskej.³⁴ Je vôbec dôležité podotknúť, že Konštantín Čulen často využíval na verné zobrazenie určitých historických súvislostí dva javy, ktoré na seba chronologicky nadväzovali (banskobystrické a znievske gymnázium) alebo vyvíjali činnosť približne v rovnakom období (Ján Mallý-Dusarov – Martin Čulen; Stará škola slovenská – Nová škola slovenská). Naproti tomu o osobnosti Martina Čulena nepriniesol mnoho nových informácií, pretože sa zväčša opieral o predošlú knihu Roky slovenských nádejí a sklamaní. Doplnil novými informáciami len časti o mladosti a posledných rokoch života Martina Čulena.³⁵ Napriek tomu, z nášho pohľadu na literárnu činnosť Konštantína Čulena môžeme sledovať i na tejto jeho druhej publikácii, ako uvažoval a aké historické postupy uplatňoval pri koncipovaní svojich diel.

Ďalej je potrebné zdôrazniť, že Konštantín Čulen nebol univerzitne vyštudovaným historikom, pretože svoju metodológiu písania historických prác si osvojil vlastnými životnými skúsenosťami a samoštúdiom značného množstva literatúry rozličného žánru. O rešpektovaní Konštantína Čulena v univerzitných kruhoch podal svedectvo Imrich

³² ČULEN, Konštantín. *Novinár a pedagóg: životopisné črty zo života Dr. Jána Mallého a Martina Čulena*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1933, s. 1.

³³ KNIHY A ČASOPISY. Sborník Literárno-vedeckého odboru SSV. In *Slovenské pohľady*, roč. 49, 1933, č. 7-8, s. 506-507.

³⁴ ČULEN, Konštantín. *Pokus o slovenskú politickú aktivitu z roku 1869*. (Úryvok zo životopisu Dr. Mallého-Dusarova). 1. časť. In *Kultúra*, roč. 5, 1933, č. 2, s. 89-97; ČULEN, Konštantín. *Pokus o slovenskú aktivitu z roku 1869*. 2. časť. In *Kultúra*, roč. 5, 1933, č. 4, s. 244-247.

³⁵ KNIHY A ČASOPISY. Sborník Literárno-vedeckého odboru SSV, s. 507.

Kružliak, v tom čase študent dejín, slovenčiny a sociológie na bratislavskej filozofickej fakulte: „*Zaujímavé, že osobne ma s Konštantínom Čulenom zoznámil profesor Daniel Rapant, ktorý nám veľmi odporúčal čítať Čulenove knihy, že nám populárnym spôsobom odkryjú slovenské osudy. Rapant otvorene hovoril, že to nie sú vedecké historické štúdie, ale že sú dobrým pútavým úvodom do niektorých úsekov slovenských dejín.*“³⁶

Vrcholnou publikáciou o slovenskom študentskom živote a školstve v 19. storočí a na začiatku 20. storočia bolo dvojzväzkové dielo *Slovenské študentské tragédie* z roku 1935. V tomto diele podal Konštantín Čulen chronologický prehľad udalostí od roku 1801 do roku 1918. V druhom zväzku podával teda informácie aj o časoch, ktoré sám zažil. Uvedená publikácia, ako to už vidieť na jej samotnom názve, sa zaoberala študentskými represiami, ktoré vyvíjala uhorská vláda na slovenských študentov v priebehu 19. storočia. Pozornosť sústredil aj na niektoré z radov osobností, prenasledovaných v študentských časoch, ale za to aktívnych v prvej Československej republike. Na napísanie diela použil približne rovnaké postupy ako pri predchádzajúcich dvoch dielach: „*Autor pre svoju prácu použil množstvo dokumentárneho materiálu zápisničného, úvahy a referáty domácej i zahraničnej tlače, ako i ostatnú príslušnú literatúru.*“³⁷ A na inom mieste to potvrdzujú aj ďalšie slová autora recenzie Jána Mestánčíka: „*Spis je venovaný študenstvu, aby upozornil, že naše študenstvo má síce smutnú, ale významnú tradíciu. Preto práve medzi študenstvom splní dielo znamenite svoju úlohu. Kniha táto je i didakticky dôležitá pre svoje národné výchovné zacielenie. Z dát, zahrnutých v Čulenovej knižke, vypukle sa odráža, aký je pomer medzi našou národnou prítomnosťou a minulosťou a momenty tieto môžu len pozitívne vplývať na utváranie dobrého pomeru našej mládeže k dnešnej slovenskej národnej situácii.*“³⁸ Čulenovo historické dielo je veľmi bohaté a rozsiahle, mnohé čiastkové štúdie a články uverejňované v Slovenských pohľadoch, v Kultúre, Slovákovi či v Novom svete súvisia s týmito hlavnými spomenutými dielami.

V myslení Konštantína Čulena dominovala historická kontinuita: minulosť a prítomnosť. Na základe toho pozornosť obracal aj na problémy života Slovákov nielen v tom domácom, ale aj v zahraničnom kontexte. Od roku 1929 sa začal podrobnejšie venovať životu slovenských vysťahovalcov v Amerike. Ako podnet mu poslúžila autobiografia Petra Rovnianka s názvom *Zápisky za živa pochovaného*. Konštantín Čulen venoval Petrovi Rovniankovi samotný článok pri príležitosti jeho úmrtia 16. novembra 1933. Uvedený článok vyšiel v Slovenských pohľadoch začiatkom roka 1934, ale ide skôr o úvahu príčin vysťahovalectva Slovákov do Ameriky, ktorá bola v dobových predstavách považovaná za akúsi, zasľúbenú zem“. Na príklade Petra Rovnianka zasadzoval jeho život v Amerike do širšieho kontextu, keď sa usiloval vytvoriť si celkový pohľad na každodenný život ostatných Slovákov, ktorí tu žili v určitých komunitách. Pozornosť Konštantína Čulena, ako to už vychádzalo z jeho povolania,

³⁶ KRUŽLIAK, Imrich. Spomienky na Konštantína Čulena. In BARANOVIC, Štefan (ed.). *Konštantín Čulen (1904 Brodské – 1964 New York). Zborník vydaný na počesť nedožitého narodenin historika a novinára*. Martin : Matica slovenská, 1995, s. 45.

³⁷ MESTÁNČÍK, Ján. Konštantín Čulen. *Slovenské študentské tragédie*. In *Slovenské pohľady*, roč. 52, 1936, č. 3, s. 49-50.

³⁸ MESTÁNČÍK, Ján. Konštantín Čulen. *Slovenské študentské tragédie*, s. 49-50.

sa sústreďovala najmä na slovenský kultúrny život v Amerike s dôrazom na slovenskú dennú tlač. Túto tému podrobne analyzoval z viacerých uhľov pohľadu.³⁹

Konštantín Čulen vedel o veľkom počte Slovákov žijúcich v Amerike, no na druhej strane bol si vedomý i toho, že na Slovensku znalosti o živote amerických Slovákov sú veľmi slabé, neraz aj nepravdivo vykresľované. Na základe toho si dal za cieľ podať čo možno najvernejší obraz života Slovákov v Amerike. Z dôvodu, že išlo o nespracovanú tému, bol donútený začať doslova od základov. Prvú štúdiu o slovenských novinách v Amerike publikoval v Slovenských pohľadoch roku 1935. Obsahom štúdie bola stručná charakteristika rôznych slovenských periodík vrátane ich historického vývoja, ktoré vychádzali v Amerike. Pri tejto príležitosti nezabudol zdôrazniť ani jubileum 90. výročie založenia Štúrových *Slovenských národných novín* a 50. výročie prvých slovenských novín v Amerike s názvom *Bulletin*. V tomto smere bol presvedčený o veľkom význame novín, pretože v zmienenej štúdii v úvodných častiach poznamenal: „*Kto by raz napísal dejiny slovenskej tlače, napísal by vlastne politické dejiny slovenské. To preto, lebo slovenská tlač mala mimoriadnu súvislosť so slovenským politickým životom. V minulosti slovenský časopis bol vlastne jediným predstaviteľom, jediným verejným podnikom, ktorý za slovenskú vec verejne zápasil.*“ K zahraničnej slovenskej tlači v súlade s istou komparáciou zase uviedol: „*História americko-slovenskej tlače je zaujímavá, v mnohom je i pestrejšia, senzačnejšia, ako bola história slovenskej tlače na domácej pôde. To už priniesli i rozdielne kvality ľudí a rozdielne spoločenské prostredie. Kým slovenská tlač doma vznikala najmä zásluhou slovenských kňazov, advokátov a učiteľov, zatiaľ pri koliske mnohých americko-slovenských novín často stáli obyčajní robotníci, ktorí si v Amerike získali väčší rozhľad a možnosť uplatniť sa.*“⁴⁰

Tieto Čulenove slová nám v mnohom napovedajú, akú dôležitosť sám ako novinár prisudzoval vydávaniu novín a časopisov vzhľadom na ich úlohu v spoločnosti. Konštantín Čulen naďalej zhromažďoval množstvo materiálu, ktoré sa dotýkali slovenskej žurnalistiky v Amerike. Jeho úsilie vyvrcholilo vo forme publikácie *Slovenské časopisy v Amerike*, ktorá bola vydaná až po jeho smrti roku 1970. K spoznávaniu života Slovákov v Amerike prispela najmä zahraničná cesta roku 1935,⁴¹ keď sa stal členom štvorčlennej maticnej delegácie spoločne s Jozefom Cígerom-Hronským, Jozefom Cincíkom a Karolom Plickom. Konštantín Čulen pri tejto príležitosti zozbieral a na Slovensko dopravil okolo 20 veľkých debien tlačeného materiálu. Vďaka tomuto cennému materiálu mohla vzniknúť 520-stranová publikácia s názvom *Slováci v Amerike*, vyšla v Turčianskom Svätom Martine roku 1938.⁴² Neskôr poslúžila ako podklad pre obsiahlejšie dvojzväzkové dielo *Dejiny Slovákov v Amerike*, vydané v Bratislave roku 1942. Opätovne bolo odmenené štátnou cenou.⁴³

³⁹ KRONIKA. Peter V. Rovnianek (27. júna 1867 – 16. novembra 1933). In *Slovenské pohľady*, roč. 50, 1934, s. 41-43.

⁴⁰ ČULEN, Konštantín. Slovenské noviny v Amerike. In *Slovenské pohľady*, roč. 51, 1935, č. 8-9, s. 457-458.

⁴¹ Ako privítajú slovenskí robotníci v Amerike delegáciu Matice? In *Ludový denník*, roč. 2, 1935, č. 153, s. 3.

⁴² ČULEN, Konštantín. *Slováci v Amerike: črty z kultúrnych dejín*. Martin : Matica slovenská, 1938.

⁴³ ČULEN, Konštantín. *Dejiny Slovákov v Amerike*. Bratislava : Slovenská liga, 1942.

V súvislosti s novinárskou a publikačnou činnosťou Konštantína Čulena nemožno zabudnúť, že bol po celý svoj život verným pozorovateľom svojho okolia. Jeho mnohostranne založená osobnosť bola syntézou historika, politológa a vnímavého publicistu. Predmetom jeho novinárskej činnosti boli slovenské politické aktivity, sociálne problémy robotníctva, roľníctva, študentov, štátnych zamestnancov a inteligencie, porovnávania pracovných možností českých a slovenských zamestnancov. Zaoberal sa vzťahmi medzi Čechmi a Slovákmi v oblasti jazykovej, kultúrnej a štátotvornej. O politickom myslení Konštantína Čulena sa bližšie dozvedáme z jeho publikácie *Cesta k našej Bratislave* z roku 1934. V tejto publikácii sa pokúšal poukázať na skutočnosť, že Bratislava bola vždy slovenským mestom a že viaceré podnety pre národné prebudenie mali práve tu svoj zrod. Konštantín Čulen sa opätovne vracal k historickým prameňom z čias Uhorska, pretože uviedol značné množstvo úryvkov z parlamentných rečí, ktoré zachytávali konfrontáciu maďarských a slovenských poslancov. Bratislavu považoval za jedno zo stredísk kultúrneho a politického života aj v medzivojnovom období.⁴⁴ Konštantín Čulen bol bezpochyby stúpencom autonómie, ktorú vyzdvihol popri kratších článkoch najmä samostatnou knihou *Pittsburghská dohoda* z roku 1937, ktorá vzbudila nemalý rozruch vrátane búrlivej diskusie v pražskom parlamente.⁴⁵ V domácej i zahraničnej slovenskej tlači sa opätovne tak nastolila otázka autonómie Slovenska. Svoje politické názory vyjadril napríklad v článku *Čo bude so slovenskou otázkou?*, uverejnenom v *Novom svete* 17. septembra 1938, kde navrhoval ako riešenie napätých vzťahov suverenitu slovenského národa a suverénnu spoluprácu s českým národom na základe uznania rovnosti a svojbytnosti. Dôležitosť spolupráce Čechov a Slovákov zdôrazňoval i z obavy pred napätou medzinárodnou situáciou a rozpínavosťou nacistického Nemecka.⁴⁶ Po vyhlásení autonómie Slovenska bol Konštantín Čulen zvolený za poslanca slovenského snemu za okres Skalica. Krátko nato bol vymenovaný za tlačového ataše pri česko-slovenskom vyslanectve vo Washingtone, kde zotrval len krátku dobu do rozpadu Československej republiky.⁴⁷

Zoznam použitých prameňov a literatúry

Periodiká

Kultúra, 1926, 1931, 1932, 1933

Slovák, 1927, 1929, 1930, 1931, 1933

Slovenské pohľady, 1930, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936

⁴⁴ ČULEN, Konštantín. *Cesta k našej Bratislave*. Bratislava : Slovenská odbočka Národnej rady Čs, 1934.

⁴⁵ ČULEN, Konštantín. *Pittsburghská dohoda*. Bratislava : Kníhtlačiareň Andreja a „Slovák“, 1937.

⁴⁶ DARMO, Jozef. Konštantín Čulen ako novinár a publicista. In BARANOVIČ, Štefan (ed.). *Konštantín Čulen (1904 Brodské – 1964 New York). Zborník vydaný na počesť nedožitých narodenín historika a novinára*. Martin : Matica slovenská, 1995, s. 26-29.

⁴⁷ BARANOVIČ, Štefan. Život Konštantína Čulena, s. 11.

Literatúra

BARANOVIČ, Štefan. Život Konštantína Čulena. In BARANOVIČ, Štefan (ed.). *Konštantín Čulen (1904 Brodské – 1964 New York). Zborník vydaný na počesť nedožitého narodenín historika a novinára*. Martin : Matica slovenská, 1995, s. 8-12.

ČULEN, Konštantín. *Roky slovenských nádejí a sklamaní. 1848 – 1875*. Bratislava : Ústredie slovenského katolíckeho študentstva, 1932.

ČULEN, Konštantín. *Novinár a pedagóg: životopisné črty zo života Dr. Jána Mallého a Martina Čulena*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1933.

ČULEN, Konštantín. *Slováci v Amerike: črty z kultúrnych dejín*. Martin : Matica slovenská, 1938.

ČULEN, Konštantín. *Dejiny Slovákov v Amerike*. Bratislava : Slovenská liga, 1942.

ČULEN, Konštantín. *Cesta k našej Bratislave*. Bratislava : Slovenská odbočka Národnej rady Čs, 1934.

ČULEN, Konštantín. *Pittsburská dohoda*. Bratislava : Kníhtlačiareň Andreja a „Slovák“, 1937.

DARMO, Jozef. Konštantín Čulen ako novinár a publicista. In BARANOVIČ, Štefan (ed.). *Konštantín Čulen (1904 Brodské – 1964 New York). Zborník vydaný na počesť nedožitého narodenín historika a novinára*. Martin : Matica slovenská, 1995, s. 21-29.

KRUŽLIAK, Imrich. Spomienky na Konštantína Čulena. In BARANOVIČ, Štefan (ed.). *Konštantín Čulen (1904 Brodské – 1964 New York). Zborník vydaný na počesť nedožitého narodenín historika a novinára*. Martin : Matica slovenská, 1995, s. 45-49.

VNUK, František. *Životopis Konštantína Čulena*. Cleveland, Ohio : Slovenský ústav, 1984.

Internet

Konštantín Čulen. Životopis autora [online]. Dostupné na internete: <<https://www.litcentrum.sk/autor/konstantin-culen/zivotopis-autora>> [cit. 23. 08. 2024].

Mgr. Jaroslav Durec, PhD.
Slovenský historický ústav Matice slovenskej
Grösslingová 23
812 51 Bratislava, Slovakia
jaroslav.durec@matica.sk